

OKUPATORSKO-ČETNIČKO-USTAŠKA KOALICIJA PROTIV NARODNOOSLOBODILAČKIH SNAGA

PREGOVORI MAJORA JEZDIMIRA DANGICA S NEMCIMA U BEOGRADU

5. februara 1942.

. . . Načelnik štaba, generalštabni pukovnik Keviš zakazao je stoga nez naloga i na svoju odgovornost 30 januara sastanak sa majorom D(angić) na području južno od Zvornika. U četvoročasovnom razgovoru an je utvrdio sledeće:

D. je spreman da se sa svim svojim ljudima bezuslovno stavi pod nemačku komandu, da uništi do kraja komuniste u istočnoj Bosni i da 3drži mir, tako da izbeglice mogu biti vraćene. On priznaje hrvatski suverenitet, iako ne definitivno, i to ukoliko se hrvatska uprava sastavi saritetno od Hrvata, Muslimana i Srba, zavisno od sastava stanovništva na određenom području. On pritom pretpostavlja uvođenje nemačke vojne uprave u zemlji. Da bi se sprečili sukobi, on predlaže da se stočna granica prema Drini ne zaposedne hrvatskim trupama, dok bi je to moglo učiniti sa hrvatskim bataljonima redovne vojske u zapadlora delu. Po njegovom mišljenju, bilo bi nemogućno da u istočnoj Borni ostanu ustaške formacije bilo kakve vrste, kao jedinice ili na primer kao pojedini činovnici, jer bi to značilo borbu na nož.

D. je izjavio da je njemu strahovito teško da svojim ljudima i stanovništvu objasni da istočna Bosna ostaje hrvatska i da će morati da je pomire sa hrvatskim činovništvom, a delimično i sa hrvatskim garlizonima. . .

Kasno popodne 31. januara stigla su obojica (D. u pratnji svog /ojvode Đokanovića, jednog od svojih najodvažnijih ljudi) u Beograd. Smestili su se kod pukovnika Keviša. U 21 čas došao je tamo na razgovor Nedić. Postignuta je načelna saglasnost oko zadatka da se u istočnoj 5osni, a time i u Srbiji, obezbedi mir, da se okonča sa masovnim ubianjem, a takođe i oko jasnog saznanja da se sve to može postići jedino i saradnji sa nemačkim Vermahtom. D. je pritom izjavio da bi se on a svojim ljudima, čak i u slučaju jednog opšteg balkanskog ustanka iskrcavanja Engleza, verno borio na strani Nemaca. Takođe je sve-trano obrazlagao svoje uverenje da samo nemačka pobeda može Srbiji la obezbedi mesto koje joj pripada na Balkanu, dok bi pobeda boljševizma značila uništenje svakog, pa i srpskog naroda. Kao što je poznao, isto shvatanje zastupa Nedić. .

4jna i javna saradnja četnika i okupatora (priredio: J. Marjanović),

¹ Saradnja četnika sa italijanskim i nemačkim okupatorom počela je na tlu hercegovine i istočne Bosne. Četnici su u Hercegovini organizovali „pučeve“ i bezglavlivali partizanske jedinice. Nosioci ove politike kolaboracije bili su istak-

6. marta 1942.

. . . Komanda italijanskih trupa u Crnoj Gori, po ovlaštenju Njegovе Ekselenoije Guvernerа, primivši k znanju izjavu i odluku Glavnog odbora crnogorskih nacionalista iz Podgorice i doline Zete, za beskompromisnu borbu protiv komunista i komunizma u Crnoj Gori, sa svoje strane obavezuje se:

1) Da povede beskompromisnu borbu u saradnji sa crnogorskim nacionalistima protiv komunista. Da vođa crnogorskih nacionalista iz Podgorice i doline Zete, lično ili preko delegiranih osoba bude u stalnom kontaktu sa Glavnom komandom italijanskih trupa u Crnoj Gori, u cilju izvođenja zajedničke akcije;

2) Da dade pomoć u oružju, municiji, namirnicama, obući i odjeći sve u količinama, koje će biti sporazumno utvrđene;

3) Da svojim trupama i sredstvima učestvuje u akciji sa nacionalističkim odredima iz Podgorice i doline Zete, a po sporazumu sa Komandantom crnogorskih nacionalističkih odredа;

5) Italijanske trupe održavaće red i poredak u varošima, a po selima ovaj zadatak ostavlja se crnogorskim nacionalistima. Što se tiče sigurnosti komunikacionih arterija, sporazumno će podijeliti zadatke.

Uz uzajamno poštovanje, poverenje i lojalnost striktno ćemo se pridržavati primljenih obaveza.²

Isto, 34.

nuti Mihailovičev komandant major Boško Todorović, njegov ađutant sudski potporučnik Mutimir Petković i Milan Šantić, novinar. Major Jezdimir Dangić je januara 1942. izdao naredbu srpskom stanovništvu u istočnoj Bosni da saraduje sa nemačkim jedinicama u borbama koje su ove vodile protiv partizanskih snaga. Četnici su napuštali položaje i omogućavali Nemcima da prolaze bez borbe. Dangić se naslanjao na Nedića, samozvanog „oca Srbije“, koji je težio da ojača poziciju Srbije u „novom poretku“, uveren u nemačku pobjedu u drugom svetskom ratu. Preko Dangićа Nedić je radio da se deo srezova istočne Bosne pripoji kvislinškoj Srbiji. Pri tome, Dangić je na pregovorima sa Nemcima u Beogradu tražio da mu Nemci priznaju status ravnopravne strane. Gubio je iz vida da Nemci u njemu gledaju samo tehničko i pomoćno sredstvo borbe protiv partizanskih snaga. „Povraćaj“ srpskih srezova istočne Bosne je takođe bio predlog lišen realnosti, jer su Nemci branili „suverenitet“ NDH, kao svog glavnog eksponenta na tlu Jugoslavije, a u kvislinškoj Srbiji gledali zemlju pod vojnom upravom koja nije imala ni stvarno ni simbolično karakter državnog i međunarodnog subjekta u sistemu „Nove Evrope“. Ova kolaboracija Dangićа završila se njegovim hapšenjem i upućivanjem u koncentracioni logor. Do kog stepena je išla četnička kolaboracija, istovremeno otkrivajući njenu klasnu suštinu, pokazuje Dangićeva spremnost izjavljena u razgovoru sa Nemcima da se bori isključivo protiv komunista, obavezujući se — kao i Mihailović u Divcima — da neće okrenuti oružje protiv Nemaca čak i u slučaju anglo-američke invazije.

² Stanišić je kao pukovnik Jugoslovenske vojske učestvovao u borbama na jugoslovensko-italijanskom frontu u Albaniji, jedinom sektoru na kojem su trupe Kraljevine Jugoslavije dočekale kapitulaciju na stranom tlu, kao i u 13-julskom ustanku crnogorskog naroda. Postao je organizator četničke kontrarevolucije u Bjelopavlicima. S Italijanima se borio kao komandant jednog sektora (sa Paviom Đurišićem, kao drugog i separatistom đeneralom Krstom Popovićem kao Komandantom trećeg) za isterivanje partizana iz Crne Gore. Za vreme iv ^ svtnike ' je od nosilaca četničke strahovlade u Crnoj Gori. Vodio je e| |nike na Neretvu „u zimu i rano proleće 1943, gde su bili katastrofalno potučeni, BIO je je-

28. maja 1942.

Zapisnik

Sastavljen dne. 28 svibnja 1942 u s. Lipcu između predstavnika državne vlasii Nezavisne Države Hrvatske: Velikog Župana pri predsjedništvu Vlade Dr Milana Badovinca, pješačkog pukovnika Bogdana Majetića zapovjednika IV. pješačke divizije i ustaškog podpukovnika Ivana Šojate s jedne strane i zapovjednika Ozrenskog četničkog odreda Cvjetina Todića, načelnika štaba Cvjetina Đurića i Branka Stakića, te predstavnika Trebavskog četničkog odreda zapovjednika Save Božića (svećenika), Petra Arnautovića načelnika štaba i Đoke Miloševića kao i opunomoćenika četničkog odreda Kralja Petra II, svećenika Save Božića, Petra Arnautovića i Đoke Miloševića s druge strane.

Na sastanku zaključeno je slijedeće:

.. Priznaju vrhovništvo Nezavisne Države Hrvatske i kao njeni državljani izrazuju lojalnost i odanost njenom poglavaru, poglavniku i privrženost Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.

II.

Predstavnici gore pomenutih četničkih postrojbi sa svim svojim postrojbama prekidaju današnjim danom sva neprijateljstva prema vojnim i građanskim vlastima Nezavisne Države Hrvatske.

III.

" Na gore opisanom području Hrvatskog državnog vrhovništva, Hrvatska državna vlast uspostavlja svoju redovitu vlast u upravu, a četničke postrojbe sa svojim predstavnicima obvezuju se u svakom pravcu pomagati državne vlasti Nezavisne Države Hrvatske u sređivanju općih prilika na ovom dielu Hrvatskog Državnog područja, te im u tu svrhu pružiti svaku pomoć. ..

2. — Da dok postoji opasnost od partizanskih oružanih bandi i četničke postrojbe surađuju dobrovoljno sa Hrvatskom oružanom sna-

dan od istaknutih Mihailovićevih komandanata u Crnoj Gori, ali se iz četničkih izvora vidi da ga je Mihailović prekovao zbog autonomističkih tendencija. Poptuo je u manastiru Ostrogu, posle italijanske kapitulacije, zajedno sa drugim rodama crnogorskih četnika, koje je 5. crnogorska brigada streljala posle predaje, *lao nacionalne izdajnike.*

Mihailović se dosledno pridržavao strategije čekanja dok ne nastupi „ot-sudni" trenutak, pod kojim je podrazumevao rasplet na velikim frontovima, poraz Nemačke, iskrcavanje saveznika. Dotle je nastojao da prikrivanom saradnjom sa Nemicima i Italijanima onemogući glavnog protivnika — narodnooslobodilački pokret. Celokupna četnička strategija bila je podređena tome cilju. U Srbiji deo četnika je bio legalizovan u formacijama Srpske državne straže (SDS), a u Crnoj Gori i na područjima italijanske okupacione zone četnička kolaboracija je bila javna. Mihailović je, međutim, nastojao da se sam ne kompromituje. Pa i njegova iputstva starestinama o uspostavljanju veza sa okupatorom nosila su upozorenje la se one drže u tajnosti.

goni na suzbijanju i uništavanju partizana i da u tu svrhu zadrže oružje pod kontrolom Hrvatskih vojnih vlasti. . .

V.

četničke postrojbe sudjelovat će dobrovoljno u suzbijanju i uništavanju komunističko-boljševičkih bandi zajedno sa ostalim oružanim snagama Nezavisne Države Hrvatske, pod općom zapovedi zapovjednika ove oružane snage, pri čemu će zapovjednici četničkih postrojbi zapovijedati svojim postrojbama..³
Zbornik NOR, tom XIV, knj. 1, 277—280.

IZVEŠTAJ KOMANDE OPERATIVNIH JEDINICA ISTOČNE BOSNE I HERCEGOVINE DRAŽI MAHAJLOVICU O UČEŠĆU ČETNIČKIH SNAGA U ITALIJANSKOJ OPERACIJI „ALFA”

7. oktobra 1942.

. . . Prema Vašem odobrenju, izvršili smo mobilizaciju za predviđeni napad protivu partizana u pravcu Prozora. Za ovu akciju pozvali smo 4000 boraca, a odazvala se 5.500. Na traženje Talijana zbog samih operacija morao sam se sastati sa komandantom VI armijskog korpusa. Ovaj sastanak obavljen je na putu između Bileće i Trebinja. Prilikom sastanka razgovor se vodio samo o operacijama. Kategorički sam tražio da ovim operacijama sa našim trupama komandujem ja, što su pristali bez daljeg. Za ovu operaciju dao je pristanak vojvoda Birčanin i vojvoda Jevđević komandantu korpusa prilikom njihovih razgovora u Dubrovniku i komandantu armije prilikom razgovora u Fijumi. Naše su trupe u pokretu i do sada nisu došli u kontakt nigde sa partizanima, a prema mome mišljenju može biti malih okršaja oko Prozora. Prema podacima kojim raspolažemo partizani se povlače u pravcu Banje Luke. Zaslugom vojvode Jevđevića došli smo u kontakt sa nacionalnim muslimanima koji sebe smatraju Srbima i povelili razgovor za zajedničku saradnju. Muslimani koji vide da smo mi dovoljno jaki a pored toga poznato im je da između Srba i njih postoji tako veliki jaz i može svakog momenta doći do poklanja. Prilikom tih razgovora vojvoda Jevđević i ja predložili smo im da između nas može postojati saradnja samo u tom slučaju ako se muslimani organizuju u zasebne četničke muslimanske organizacije pod našom kontrolom a da javno sa nama zajedno napadaju Pavelića i njegove ustaše. Muslimani su na ovo pristali. Vojvoda Jevđević o ovome podneo Vam je iscrpni izveštaj. Poku-

³ četnički odredi istočne i zapadne Bosne zaključivali su od aprila 1942. sporazume sa ustašama, priznajući suverenitet NDH, a zauzvrat su dobijali „streljivo”. Saradnju su obrazlagali potrebom da se srpski živalj zaštiti od pokolja, ali je iza toga stajala spremnost da se bore protiv partizana. Ugroženost četnika i ustaša od jedinica NOPOJ uticala je na zaključenje sporazuma o saradnji, ali se navodilo i obezbeđivanje srpskog stanovništva od ustaškog terora, korišćenjem nemačke politike „pacifikacije”. Na toj osnovi u emigrantskoj literaturi pravi se razlika između bosanskih i uopšte četnika u NDH od onih u ostalim „srpskim krajevima”. U nacionalističkoj ideologiji četnika ustaše su figurisale — uprkos ovim sporazumima — kao zakleti neprijatelji.

avamo sve da sprečimo pljačku koja se kod naših četnika zacarila, ia li ćemo u tome uspeti to je veliko pitanje. Nije taj slučaj samo kod ias nego i u drugim pokrajinama, neka nam služi kao primer Foča.. * sto, 655—7.

⁴ Posle zauzimanja velikih delova istočne Jugoslavije od strane četnika (Sr>rije, Sandžaka, Crne Gore, istočne Bosne i Hercegovine), oni su se surovo obra- unavali sa pristalicama narodnooslobodilačkog pokreta (streljanja, delatnost „cr- lih trojki“, čiji je znak „Z“ /zaklati/, značio stavljanje na listu osuđenih na smrt, redavanje okupatoru zarobljenih partizana, jataka, članova porodica i simpati- jera, paljenje partizanskih sela, postavljanje zaseda, hajke na zaostale partizane i krajevima koje su poseli četnici, batinanja /„rakljanje“⁷, itd.) Mihailović je pre- teo svoje sedište u Lipovo kod Kolašina, gde se zadržao sve do proleća 1943. godi- te. Njegov cilj je bio osvajanje zapadnih delova Jugoslavije, specijalno posedaње aleda Jadranskog mora, gde se mogla očekivati angloamerička invazija. Sredinom 942. on je u Hercegovini kod Avtovca (Kula Zimonjića) održao sastanak sa svim komandantima. Prisustvovao je i raniji predsednik „Narodne odbrane“ vojvo- a Ilija Trifunović Birčanin, komandant zapadnih delova Jugoslavije, čiji je pove- enik za vezu s Italijanima bio Dobroslav Jevđević, koga italijanski izvori naziva- u „konfidentom“. Sam Trifunović je imao sedište u Splitu. U blizini Avtovca do- leta je odluka da se uz pomoć okupatora uspostavi „koridor“ sa zapadnim kraje- ima Jugoslavije i ostvari veza između istočnih i zapadnih delova Jugoslavije. Čet- dci su sa okupatorima imali da pomognu uništenju „partizanske republike“ i glav- line snaga NOVJ pre nego što dođe do savezničke invazije na jadranskoj obali oja se mogla očekivati posle zauzeća Francuske Severne Afrike.

Četnici su klali stanovništvo istočne Bosne, islamske vere, „sveteći“ na taj lačin ustaške zločine nad srpskim žvljem. U zimu 1942—1943. četnici su po- lovili zločine nad muslimanskim stanovništvom istočne Bosne i Sandžaka. Kao to se vidi iz pisma Stevana Moljevića Dragiši Vasiću iz decembra 1941. zaposed- lutu teritoriju treba očistiti „pre nego li se iko pribere“. „U pogledu muslimana 'aljaljo bi da naša vlada u Londonu odmah reši pitanje s Turskom...“ (*Zbornik iOR*, tom XIV, 1, 101—103) Muslimani sreza čajničkog obratili su se povodom etničkih ubistava italijanskom generalu Đovaniju Espozitu, komandantu 5. al- >inske divizije „Pusterija“, 20. maja 1942. godine, u Odeljku ovog Memorandu- na pod II. „Plansko uništavanje muslimana“ stoji: „Sve naprijed izloženo navelo jednog nerazumnog čovjeka u osobi biv. jug. đenerala Draže Mihajlovića, da iode na jednu strahovitu misao, da sve muslimane ognjem i mačem treba istri- ebiti iz krajeva, gdje se oni već vjekovima nalaze. U tim krajevima treba da osi- ne čist srpsko-pravoslavni elemenat. Što je za savremenog i kulturnog čovjeka pravo neshvatljivo, on tu svoju zamisao nije htio da sprovede nekim totalnim aseljavanjem muslimana iz ovih krajeva, nego naprotiv njihovim totalnim ubija- ljem ognjem i mačem kao u doba najcrnje reakcije srednjega vijeka.“ (Osavština lasana Ljubunčića) No, nasuprot tome Mihailović je nastojao da stvori i etnič- e snage iz redova Muslimana u Bosni i Hercegovini, pod komandom majora Fe- rma Musakadića, a na drugoj strani morao da taktizira iz međunarodnih razloga idređenih odnosima Velike Britanije prema Turskoj. — Kapetan I klase Miloš 1. Jovanović, komandant Ozrenskog korpusa pisao je „bratu“ Golubu Mitroviću, omandantu Zeničkog vojno-četničkog odreda 13. februara 1943. o „turskim ulje- ima“, „mrskom turčinu“, čišćenju naselja oko Foče, čajniča i Višegrada, gde više ma ni jednog muslimana. Jovanović je pod 6 predviđao da se kazne „sve usta- e i muslimani koji su u tragičnim danima našeg napada nemilosrdno uništavali ubijali naš narod.“ „U krajevima očišćenim od narodnih manjina i anacionalnih lemenata (muslimana i arnauta) izvršiti naseljenje crnogoraca.“ (*Isto.*)